

KAI KURIOS STUDENTŲ - BŪSIMŪJŲ PEDAGOGŲ SAVĖS VERTINIMO YPATYBĖS

A. Jacikevičius

Pastaraisiais metais studentų auklėjimo problemoms daug dėmesio skiriama direktyviniuose Partijos ir Vyriausybės dokumentuose. Aukštųjų mokyklų darbuotojai intensyviai ieško tinkamiausių metodų pilnavertei asmenybei formuoti. Tose paieškose vis dar pernelyg dažnai į studentą žiūrima kaip į mokyimo, auklėjimo, valdymo objektą, per mažai vertinama jo nuomonė apie save, nuostatos auklėtojų atžvilgiu, asmeninės perspektyvos ir saviuklos būdai. Neturint tikslesnių žinių apie studento savimonės ypatybes, tikslingai formuoti jo asmenybę neįmanoma, nes visi pedagoginiai poveikiai pereina asmenybės savimonės „cenzūrą“, kuri vienus iš tų poveikių praleidžia ir priima, kitus – atmeta ar aktyviai jiems priešinasi.

Psichoanalitinės teorijos pradininkas Z. Froidas skyrė „id“ – sąmonės sferą, „ego“ – sąmonės sferą ir „super ego“ – lyg aukštesnę sferą, įveikiančią ir slopinančią sąmonės instinktų reiškimąsi (6). Interakcionistinės asmenybės aiškinimo krypties šalininkai išskiria asmenybėje panašius komponentus: 1) „i“ (aš) komponentą, kurį sudaro impulsyvioji, aktyvioji asmenybės pusė; 2) „me“ (mane) komponentą, kurį sudaro norminis, kitų vadinamas „veidrodinis aš“, toks aš, koks privalau būti kitų akyse – atitinkantis socialinius lūkesčius; 3) „self“ (pats, visuma) – asmenybės komponentas, susidarantis iš impulsyviojo ir norminio komponentų sąveikos (7).

Tarybinėje psichologijoje, aprašant asmenybės struktūrą, taip pat pradedama išskirti sąmonės, sąmonės ir savimonės sritis. Savimonę sudaro asmenybės pažinimas, savojo „aš“ supratimas ir sky-

rimas nuo viso, kas nėra „aš“, savęs įvertinimas, savireguliacija bei saviaukla (4).

Materiālistinė tarybinė psichologija asmenybę aiškina kaip aktyvią biosocialinę sistemą, sugebančią suprasti ir įvertinti ne tik aplinką, bet ir patį save. Tai pripažįsta dauguma šiuolaikinių asmenybės aiškinimo teorijų.

Diskusija su froidistų teorijomis nėra šio gana siaurą problemą nagrinėjančio darbo tikslas. Čia liečiama savęs vertinimo problema remiasi tarybinių psichologų priimta asmenybės trijų komponentų teorine schema, pagal kurią į savęs vertinimą žvelgiama kaip į svarbiausią savimonės komponentą.

Įvairius savimonės ypatumus per pastaruosius 15 metų tyrė tarybinės pedagoginės ir socialinės psichologijos mokslininkai. Bene daugiausia aprašyti moksleivių ir studentų aspiracijos ir interesai. Studentų savęs vertinimo ryšius su jų saviaukla pokalbių ir anketų metodais tyrinėjo D. Nikolenka. Jo duomenimis, pedagoginio instituto studentai save vertina ne pernelyg gerai, tačiau toks vertinimas skatina savo trūkumus šalinti (3). M. Fahrudinova nustatė kai kuriuos dėstytojų ir studentų savęs vertinimo skirtumus (5).

Mūsų respublikoje gerai ištirti studentų profesiniai interesai (2). S. Kregždė interesus laiko ne tik savimonės, o bendresne asmenybės savybe, kuri siejasi ir su sąmonės reiškiniiais. Kaip Lietuvos TSR studentai vertina save, kiek man žinoma, dar netyrinėta.

Pagrindinis šio tyrimo tikslas yra ne tiek mokslinis psichologinis, kiek diagnostinis pedagoginis. Būdamas psichologijos dėstytojas, aš pamėginau psichologijos metodais tiksliau išsiaiškinti studentų savęs vertinimo ypatybes.

Čia aprašomi Lietuvos TSR valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetų muzikos mokytojų bei lietuvių kalbos, literatūros ir režisūros specialybės II kurso studentų – būsimųjų pedagogų savo asmenybės vertinimo tyrimai. Palyginimui tyrinėti ir kai kurių kitų specialybių stacionarinio ir neakivaizdinio skyrių studentai. Siekiau išsiaiškinti šias studentų savęs vertinimo ypatybes:

- 1) Kaip studentai aprašo savo asmenybę?
- 2) Koks santykis tarp atskirų studentų ir grupės tų pačių savybių vertinimų?
- 3) Kokios studentų nuostatos dėstytojų ir kitų jų asmenybę vertinančių asmenų atžvilgiu?

Tyrimai atlikti 1979–1982 metais. Tikslesnės tyrimų datos, studentų pavardės, grupės ir kt. nebus nurodomos, siekiant tiriamųjų asmenybės anonimiškumo.

Tyrimų rezultatai

Bendras savo asmenybės aprašymas. Gauti atsakymams į klausimą, kokias ypatybes asmuo priskiria savo asmenybei, psichologijoje sudaryta daugybė metodikų, pradedant nuo paprasčiausių pokalbių apie temperamento, charakterio, gabumų ir kitas ypatybes ir baigiant sudėtingais apklausų lapais bei projekciniais uždaviniais. Geresnį savęs įvertinimo ir savimonės vaizdą galima būtų susidaryti pri-
taikius įvairias metodikas. Kadangi mūsų studentų savimonės ypatybės tik pradedamos tyrinėti, tai, žinoma, iš karto viską aprėpti neįmanoma. Pirmiausia stengtasi gauti žinių, sudarančių bendrą orientacinį vaizdą.

Naudojamos M. Kuhno (M. H. Kuhn) „20 savęs įvertinimo atsakymų testu“. M. Kuhnas – žinomas savęs įvertinimo teorijos autorius. Asmenybę jis apibrėžia šitaip: „Operacionaliai asmenybės esmę galime apibrėžti [...] kaip atsakymus, kuriuos individas duoda savęs klausdamas „Kas esu aš?“, arba kitų paklaustas „Kas Jūs toks esate?“

Testo procedūra yra šitokia: individui ar grupei pasiūloma per 12 minučių duoti 20 skirtingų atsakymų į klausimą „Kas esu aš?“ Instrukcijoje pa-
brėžiama, kad atsakyti reikia ta tvarka, kokia jie išskyla atmintyje, nepaisant atsakymų logikos ar reikšmingumo. Po to atsakymai analizuojami.

Gautus atsakymus M. Kuhnas skirstė į dvi rūšis: 1) atsakymai, apibūdinantys tiriamojo statusą ir vaidmenį, jo priklausymą konkrečiai grupei (pavyzdžiui, studentas, duktė, pilietis ir pan.) ir 2) atsakymai, išreiškiantys individualias atsakančiojo savybes (pavyzdžiui, storas, nedrąsus ir pan.).

M. Kuhno tyrimuose per nustatytą laiką tiriamieji užrašydavo nuo 1 iki 20 atsakymų. Vidurkis – 17 vieno žmogaus atsakymų. Turinio požiūriu dauguma šiuose tyrimuose gautų atsakymų priklausė pirmai – asmenybės vaidmenį pažyminčiai – grupei.

Mūsų tyrime testo procedūra buvo ta pati, tik atsakymams skirtas laikas kiek ilgesnis – 15 minučių. Atsakė 14 stacionarinio ir 13 neakivaizdinio skyriaus muzikos mokytojų ir 16 stacionarinio skyriaus lietuvių kalbos, literatūros ir režisūros specialybės studentų. Vieno žmogaus atsakymų vidurkis – 15 atsakymų. Turiningesni atsakymai tų studentų, kurie jų užrašė daugiau. Kaip iliustraciją pateikiame dviejų stacionarinio skyriaus studentų atsakymus.

Daugiau atsakymų	Mažiau atsakymų
1. Studentas.	1. Niekas.
2. Smuikininkas.	2. Biologinė būtybė.
3. Vaikinas.	3. Asmenybė ivairiose grupėse.
4. Muzikos mėgėjas.	4. Studentas.
5. Literatūros mėgėjas.	5. Muzikantas.
6. Gana užsidaręs.	6. Siekiantis žinių.
7. Neturintis suformuotos pasaulėžiūros	7. Siekiantis gyvenime degti.
8. Daug kuo abejojantis.	8. Žmogus.
9. Nepastovus.	9.....
10. Norintis pažinti save.	10.....
11. Norintis atrasti savo idealą.	11.....
12. Norintis susiformuoti pasaulėžiūrą.	12.....
13. Nedrąsus.	13.....
14. Nepasitikintis savimi.	14.....
15. Giliai reaguojantis į reiškinius.	15.....
16. Siekiantis sąžiningumo.	16.....
17. Siekiantis paprastumo.	17.....
18.....	18.....
19.....	19.....
20.....	20.....

Turinio atžvilgiu atsakymus pirmiausiai galima suskirstyti į vaidmenis ir savybes, kaip darė M. Kuhnas ir kiti tyrinėtojai. Kiekybiniai duomenys, pateikti 1 lentelėje, rodo, kad mūsų studentai, atsakydami į klausimą „Kas esu aš?“, dažniau nurodė savybes negu vaidmenis. Taigi gauti duomenys skiriasi nuo minėtų M. Kuhno duomenų. Mūsų nuomone, didesnis savybių kiekis asmenybės ap-

1 lentelė. Atsakymų pasiskirstymas pagal vaidmenis ir savybes

Muzikos mokytojų specialybė				Lietuvių kalbos, literatūros ir režisūros spec.		Iš viso	
Stacionar. sk.		Neaktiv. sk.					
studentų skaičius	%	studentų skaičius	%	studentų skaičius	%	studentų skaičius	%
Vaidmenys							
101	50	39	18	110	47	250	40
Savybės							
100	50	139	82	124	53	363	60

rašymuose rodo, kad mūsų studentai intensyviau save analizuoja ir geriau save pažįsta, palyginti su M. Kuhno tirtais amerikiečiais, dažniau nurodžiusiais tik priklausymą grupėms.- Ilgai bendradarbiavus su studentais, pastebėta, kad atstovai tų specialybių, kurioms būtini tam tikri įgimti gabumai, daugiau save analizuoja. Šiame teste tai rodo ne tik didesnis savybių kiekis, bet ir subtilesnių savybių išskyrimas („nepasitikėjimas savimi“, „giliai reaguojantis“ ir pan.).

Nurodyti vaidmenys nevienodai populiariūs tiriamųjų atsakymuose. Vaidmenis, kuriuos kartojo daugiau tiriamųjų, mes laikėme reikšmingesniais tų grupių studentams. Pateikiame reikšmingiausių vaid-

Muzikos mokytojai (stacionarinis skyrius)	Muzikos mokytojai (neakivaizdinis skyrius)	Lietuvių kalbos, literatūros ir režisūros spec. (stacionarinis skyrius)
1. Muzikantas	1. Muzikos mokytojas	1. Studentas
2. Studentas	2. Studentas neakivaizdininkas	2. Vaikinas, mergina
3. Orkestrantas, dainininkas ir pan.	3. Tėvas, motina	3. Sūnus, duktė, brolis
4. Komjaunuolis	4. Vyras, žmona	4. Komjaunuolis
5. Vaikinas, mergina	5. Mokytojas, auklėtojas	5. Draugas
6. Sūnus, duktė, brolis	6. Šeimininkė	6. Būsimasis pedagogas
7. Žmogus, lietuvis, pilietis	7. Partiškumas	7. Žmogus, pilietis
8. Kaunietis, vūnietis, kaimietis	8. Chorvedys	8. Literatas
9. Draugovinėnkas	9. Žmogus, pilietis	9. Sportininkas
10. Būsimasis pedagogas	10. Vairuotojas	10. Lituanistas

menų dešimtukus (vaidmens rangas atspindi atsakymų dažnumą).

Iš sąrašo matome, kad atskirų tiriamųjų grupių reikšmingiausi vaidmenys šiek tiek skiriasi. Didesni skirtumai tarp stacionarinio ir neakivaizdinio skyriaus studentų. Neakivaizdiniame skyriuje vyrauja „muzikos mokytojo“, „tėvo“ ar „motinos“, „mokytojo auklėtojo“ vaidmenys, o stacionariniame skyriuje jų beveik nepasitaikė. Tai rodo, kad testas atspindi realią tiriamųjų asmenų padėtį.

Vertinant būsimųjų muzikos mokytojų išskirtus reikšmingus vaidmenis, reikėtų pasidžiaugti aukštu specialybės statusu („muzikantas“ ir „muzikos mokytojas“ pirmose vietose), „studento“ vaidmens dominante (pirmoji antroji vieta tiek stacionarinio, tiek neakivaizdinio mokymo skyriaus studentų atsakymuose), pakankamai atitinkančius mūsų vertybines orientacijas, daugumos kitų pažymėtų vaidmenų statusus. Atkreipia dėmesį menkas „būsimojo pedagogo“ vaidmens statusas stacionariniame skyriuje (paskutinė vieta dešimtuks).

Visas studentų atsakymuose nurodytas nepasikartojančias savybes mes suskirstėme į teigiamas (draugiškas, siekiantis tobulėti ir pan.), neigiamas (egoistiškas, tingus ir pan.) ir neutralias (mėgstas kritikuoti, temperamento ypatybės ir kt.). Iš bendro 202 nepasikartojančių savybių teigiamų 91 (45%), neigiamų – 82 (41%) ir neutralių – 29 (14%).

Toks savybių pasiskirstymas rodo, kad studentai save vertina gana saikingai, ryškiai nekrypsta nei į teigiamų savybių pervertinimo, nei į mažavertiškumo kraštutinumus. Pastebėti skirtumai tarp stacionarinio ir neakivaizdinio skyrių studentų rodo, kad neakivaizdininkai savo asmenybėje daugiau pastebi teigiamų savybių negu stacionarinio skyriaus studentai (neakivaizdiniame teigiamų 48 ir 32% neigiamų, stacionariniame tik 44 teigiamų savybių, o neigiamų 48%). Nelaukta, kad tiek stacionarinio, tiek neakivaizdinio skyrių studentų dalis priskyrė sau introversijos savybę ir niekas nenurodė esąs ekstrovertas. Daugelis psichologų mano, kad geriausi pedagogai turi turėti daugiau ekstroversijos negu introversijos ypatybių. Reikėtų pasi-

domėti, ar mūsų konservatorijos būsimųjų pedagogų introversija yra dėsningas reiškinys ir kokios jo priežastys.

Individo ir grupės tų pačių savybių vertinimo ypatumai. Šios tyrimo dalies pagrindinis tikslas buvo nustatyti būsimųjų pedagogų savo asmenybės vertinimų objektyvumą. Subjektyviu vertinimu čia vadiname individo savęs vertinimą (subjektas savybes turi, pats jas vertina), objektyviu – grupės, pažįstančios šį individą, vertinimą.

Duomenims apie subjektyvaus ir objektyvaus vertinimo santykius gauti taikyta vertinimo skalių metodika. Kiekvienas studentas, naudodamasis balų skale, slapta vertino savo ir atitinkamas kitų grupės draugų savybes. Vertinimams matuoti parinktos šios savybės: 1) darbštumas, 2) draugiškumas, 3) atvirumas, 4) originalumas, 5) abejingumas, 6) egocentriškumas, 7) linksmumas, 8) nervingumas. Grupės vertinimų aritmetinis vidurkis laikytas objektyvaus vertinimo rodikliu. Pavyzdžiui, jei studentas N. N. savo darbštumą vertino 6 balais, o grupė tą pačią jo savybę vertino 8 balų vidurkiu, tai laikyta, kad objektyvus vertinimas yra dviem balais didesnis už subjektyvų vertinimą. Kartu buvo galima palyginti „savų“ ir „kitų“ atitinkamų savybių vidurkių vertinimus.

2 lentelė. Subjektyvaus (savo) ir objektyvaus (kito) asmenybės savybių vertinimo vidurkiai

Savybė	Vertinimas		Skirtumas
	subjektyvus	objektyvus	
Linksmumas	7	6,1	+0,9
Atvirumas	6,9	5	+1,9
Nervingumas	6	4,6	+1,4
Darbštumas	5,9	7	-1,1
Draugiškumas	5,9	6,6	-0,7
Originalumas	4,9	5,1	-0,2
Egocentriškumas	3,6	4	-0,4
Abejingumas	3,2	3,9	-0,7

Iš 2 lentelėje pateiktų palyginamųjų „savo“ ir „kitų“ savybių vertinimų matome, kad savo ir kitų grupės narių tų pačių savybių vertinimai visais

atvejais skiriasi. Žvelgdami į save, studentai daugiau pastebi atvirumo, nervingumo ir linksmumo negu kituose savo grupės individuose. Kita vertus, savyje mažiau terandama darbštumo, draugiškumo, abejingumo ir egocentriškumo negu savo grupės asmenybėse. Tik originalumo vertinimai mažai te-siskiria. Pastebima tendencija mažiau vertinti savo ir daugiau kitų neigiamas savybes. Neaišku, kodėl studentai kur kas daugiau vertina kitų darbštumą negu savo. Hipotetiškai galimos dvi prielaidos: arba „darbštumas“ jų vertybių sistemoje turi neigiamų ypatybių, arba darbo krūviai neįvykdomi, ir dėl to, save analizuojant, atsiranda išgyvenimų dėl nepakankamo savo darbštumo. Apie kitus neigiamus išgyvenimus iš dalies liudija ir tai, kad studentai save laiko kur kas nervingesniais negu jų draugai.

Pasitaiko studentų, kurių individualūs vertinimai net 2-3 balais skiriasi nuo grupės vertinimų. Kadangi pedagogo darbo efektyvumas labai priklauso nuo socialinės percepcijos tikslumo, tai netikslus savo ir kitų asmenybių vertinimus reikia laikyti prasta būsimųjų pedagogų savybe. Ją koreguoti, matyt, galima tobulinant savęs ir kitų pažinimo įgūdžius.

Studentų nuostatos jų asmenybės vertintojų atžvilgiu. Tarpasmenybinėje komunikacijoje nuolatos susiduria individo savo asmenybės vertinimas su kitų individų ir grupių vertinimais. Jei šie - vidinis ir išorinis - vertinimai labiau skiriasi, tai asmenybės būklė diskomfortiška, yra disonansų santykiuose tarp asmenų.

Man rūpėjo išsiaiškinti, kokias nuostatas mūsų studentai - būsimieji pedagogai turi dėstytojų vertinimų atžvilgiu. Palyginimui buvo numatyta gauti duomenų ir apie tėvų, draugų vertinimų supratimą.

Duomenims gauti studentams buvo pateiktas klausimas „Kaip teisingai Jūsų asmenybę vertina 1) tėvai, 2) draugai, 3) dėstytojai?“ Atsakymus į šį klausimą prašėme kvantifikuoti 5 balų skale (jei labai teisingai - 5, jei teisingai - 4, nei teisingai, nei neteisingai - 3, neteisingai - 2, labai neteisingai - 1).

3 lentelė. Studentų nuostatos jų asmenybės vertintojų atžvilgiu

Kas vertina	Kaip vertina	Nuostatų apie vertinimo teisingumą skaičiai					Balų vidurkis
		5	4	3	2	1	
Tėvai		17	8	2	2	0	4,4
Draugai		6	20	3	0	0	4,1
Dėstytojai		5	17	3	2	0	3,9

Gauti duomenys (žr. 3 lent.) rodo, kad, studentų nuomone, teisingiausiai juos vertina tėvai, antroje vietoje – draugai, trečioje – dėstytojai. Daugumos studentų nuostatos visų trijų vertintojų grupių atžvilgiu gana palankios. Tik labai teisingais pripažįstančių studentų skaičiai gerokai skiriasi, lyginant nuostatas apie tėvų ir, kita vertus, draugų bei dėstytojų vertinimus. Negalime šių nuostatų palyginti su kitų autorių tyrimais, nes tokių tyrimų neatlikta. Anksčiau minėtą klausimą pateikėme ir Lietuvos TSR valstybinės konservatorijos Kultūros fakulteto studentams. Gavome papildomų duomenų. Paaiškėjo, jog nuostatų rangai tie patys (tėvai, draugai, dėstytojai), tik vidurkio balai kiek žemesni. Matyt, studentų nuostatos, kad teisingiausiai juos vertina tėvai, o dėstytojai ne taip teisingai kaip tėvai ir draugai, yra dėsningas reiškinys. Pedagoginiu požiūriu nepageidautina, kad dalis studentų dėstytojų jiems duodamus vertinimus laiko neteisingais.

Išvados

Apibendrinant visų trijų tyrimų rezultatus, reikia pažymėti, kad gauti duomenys papildo mūsų žinias apie reikšmingiausias studentams – būsimiems pedagogams vaidmenis ir savybes, iš kurių aiškėja, kaip studentai pažįsta save. Išsiaiškinti skirtumai tarp savo ir kitų asmenybės vertinimų, išryškintos nuostatos pagrindinių vertintojų atžvilgiu.

Moksliniu pedagoginiu požiūriu atlikti tyrimai rodo, kad, šiuo keliu einant, galima parengti diagnostines metodikas studentų savimonės ir kitoms asmenybės savybėms pažinti.

Iš gautų duomenų galima daryti ir kai kurias pedagogines išvadas. Gausybė neigiamų stacionarinio skyriaus studentų savo asmenybės savybių vertinimų rodo, kad pedagogams reikia ugdyti geresnę studentų nuomonę apie save, pasitikėjimą savo jėgomis, veiklumą.

Nemaži skirtumai tarp subjektyvių ir objektyvių asmenybės vertinimų verčia ieškoti metodų, kurie padėtų studentams tiksliau pažinti save ir kitų savybes.

Kai kurie duomenys apie neigiamas nuostatas studentus vertinančių dėstytojų atžvilgiu rodo, jog šie turi studentus atsargiau vertinti ir geriau vertinimus motyvuoti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Андреева Г. М., Богомолова Н. Н., Петровская Л. А. Современная социальная психология на западе. – М., 1978.
2. Крягжде С. П. Психология формирования профессиональных интересов. – Вильнюс, 1981.
3. Николенко Д. Ф. Самооценка и самовоспитание студентами пединститута личных качеств. – В кн.: Личность и деятельность: Тезисы докладов к V Всесоюзному съезду психологов СССР. М., 1977.
4. Общая психология /Под ред. В. В. Богословского, А. Г. Ковалева, А. А. Степанова. – М., 1981.
5. Бахрутдинова М. М. Сравнительная характеристика самооценки преподавателей и студентов. – В кн.: Теоретические и прикладные исследования по психологии. Казань, 1977.
6. Фрейд З. Я и Оно. – В кн.: Хрестоматия по истории психологии / Под ред. П. Я. Гальперина, А. Н. Ждан, М., 1980.
7. Mead G. H. Mind, Self, Society. – Chicago, 1934.

Lietuvos TSR valstybinė konservatorija [teikta
1982.12.01

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ САМООЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ – БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

А. Яцикявичюс

Резюме

Студентам Клайпедских факультетов Госконсерватории ЛитССР было предложено описать свою личность, при этом использовалась методика М. Куна. Сравнивалась самооценка свойств личности с групповой оценкой. Выяснялось отношение студентов к оценкам их личности, даваемым родителями, друзьями, преподавателями. Данные исследования показали некоторые тенденции к переоценке отрицательных свойств личности, неадекватность субъективных и объективных оценок личности будущих педагогов. Результаты исследования, выяснившие некоторые особенности самосознания студентов, могут быть использованы для подготовки тестовой методики, по которой можно было бы измерять эти особенности.

SOME PECULIARITIES OF SELF-APPRAISAL OF PERSONALITY BY FUTURE TEACHERS

A. Jacikevičius

Summary

Self-attitude was investigated after the methods of M. Kuhn by the students of the Klaipėda department of the State Conservatoire of the Lithuanian SSR. Self-appraisal of the peculiarities of personality was compared with group appraisal. The attitude of the students towards the appraisal of their personality given by their parents, their friends and teachers was looked into. The investigation has shown some trends of overestimation of negative characteristics of personality, inadequacy of subjective and objective appraisal of personality of the future teachers. The results showing some peculiarities of selfconsciousness of the students could be used for test methods.